

**„MĚSTSKÉ LEGENDY“ NA POMEZÍ OBORŮ:
ANTROPOLOGICKÝ, FOLKLORISTICKÝ NEBO
SOCIOLOGICKÝ DISKURS?****„URBAN LEGENDS“ ON CONFINES BETWEEN SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES:
ANTROPOLOGICAL, FOLKLORISTICAL OR SOCIOLOGICAL DISCOURSE?**

PhDr. Petr JANEČEK

Národopisné oddělení, Historické muzeum, NÁRODNÍ MUZEUM, Praha, e-mail:
petr_janecek@nm.cz

***Abstract:** Theoretical approach to contemporary oral narratives such as „urban legends“, rumour or gossip has been always afflicted by artificial gaps between various academical fields, most notably between social sciences (social anthropology, sociology) and humanities (folkloristics, literary science). Presented article briefly summarizes some of the most interesting main theories - but also deficiencies - of contemporary folklore studies in fields of folkloristics, literary theory, social anthropology and sociology, and calls for multidisciplinary analysis of this phenomenon.*

***Keywords:** contemporary oral narratives, verbal folklore, verbal art, urban legends, contemporary legends, rumour, gossip, multidisciplinary approach.*

Teoretické analýzy orálně šířených, kolektivně tradovaných a variujících prozaických narativů, tedy slovesného folkloru, byly v západním akademickém diskurzu, jak trefně poznamenává severoamerický folklorista Barre Toelken, v posledních sto letech většinou vedeny v značně omezujícím rámci zorných úhlů jednotlivých partikulárních vědeckých disciplín. Nejprůhodnější analogii toho, jak probíhají výzkumy folkloru, představuje slavný příběh o slepcích snažících se popsát, jak vypadá slon: Historik vidí ve folkloru pouhou lidovou interpretaci „velkých dějin“ popisovaných písemnými prameny; antropolog zase pouhou orální expresi sociálních systémů, kulturních významů a představ o posvátnu; literární vědec v něm hledá pouze žánry „ústní literatury“; psycholog zase univerzální všelidské archetypy; kunsthistorik pro změnu jen primitivní umění; lingvista pouhé lidové mody řeči...(Toelken 1979:3). Obtížná uchopitelnost tak efemérního fenoménu, jakým slovesný folklor bezesporu je, byla – vedle dlouhodobého ignorování orální tradice západní vědou a filozofií (Ong 2006, Salzmann 1997:159) – tím hlavním důvodem, proč teoretické koncepty zabývající se slovesným folklorem existovaly vždy uvnitř rigidních rámců jednotlivých vědních disciplín, bez větší snahy o multidisciplinární pohled. Problematičnost holistického uchopení slovesného folkloru také způsobila, že v hlavní disciplíně zabývající se výzkumem tohoto fenoménu, tedy slovesné folkloristice, postupně převládly snahy vymezit folklor pouze na základě teoretických konceptů převzatých z filologických věd; tento redukcionistický přístup způsobil i

poměrně razantní odklon folkloristických studií od sociální antropologie a religionistiky, s nimiž v rámci mytologických bádání plodně koexistovala po celé 19. století, a následnému příklonu slovesné folkloristiky k literární vědě a evropské etnologii (Bendix 1997, Dundes 1999).

S „objevem městských legend“, fám, klepů a dalších příbuzných realistických narativů typických pro soudobou západní společnost, vyznačujících se tendencí k aktualizaci děje a transkulturálním šířením, ke kterému došlo v sociálních vědách v období od 60. do 80. let 20. století (Janeček 2007a:310-311), se ale možná objevila další možnost rehabilitace pokusů o multidisciplinární uchopení slovesného folkloru, ke kterému tyto typy vyprávění – vedle tradičních mýtů a pohádek – jako svébytný subtyp pověstí nepochybně patří.¹ Tyto „současné“ nebo „moderní“ folklorní žánry totiž jsou – na rozdíl od tradičního folkloru – sociálními vědami již od 40. let 20. století oprávněně považovány nejen za jeden z nejvýznamnějších faktorů šíření nejrůznějších negativních stereotypů, ale navíc i za jeden z nejčastějších spouštěcích mechanismů konfliktních typů společenského jednání, jako je etnická nebo náboženská diskriminace či dokonce erupce davového násilí.² Přes zjevnou sociální relevanci těchto fenoménů ale, jak poznamenává severoamerický sociolog Gary Alan Fine, vědci dosud věnovali příčinám, původu a především fungování těchto fenoménů jen minimum systematické pozornosti (Fine 2005:2). I ve výzkumu současných folklorních žánrů totiž bohužel přetrvává vícekolejnost bádání v rámci jednotlivých vzájemně nepřilíš spolupracujících disciplín, tak typická pro výzkumy tradičního folkloru ve 20. století.

Prezentovaná přehledová studie si klade za cíl nejen stručně představit některé z těch podnětnějších teoretických modelů, kterými jednotlivé sociální či humanitní vědy přispěly ke studiu soudobého slovesného folkloru, ale současně také poukázat na určité limity úzce oborového přístupu ke studiu tohoto fenoménu. Nechce být ale jen pouhým přehledovým výčtem největších úspěchů a nejhlubších poklesků různých akademických disciplín; daleko spíše se snaží být stručným zamyšlením nad faktem, že tím, co si tento sociálně relevantní a navýsost aktuální fenomén žádá nejvíce, je právě dosud chybějící multidisciplinární přístup.

Slovesná folkloristika: precizní metodologie vs. tradicionalismus

Za největší přínos folkloristického diskurzu ke studiu soudobého folkloru je třeba považovat především *úspěšné snahy o precizní klasifikační a terminologické vymezení tohoto fenoménu, a to nejen na rovině formálně-strukturální, ale i obsahově-fenomenologické a hermeneuticko-funkční* (Schneider 2001:164-165). Díky aktivitám (převážně) anglosaských slovesných folkloristů z okruhu ISCLR³, která již od přelomu 80. a 90. let 20. století pravidelně publikuje hlavní periodika zabývající se

¹ Standardní schématické rozlišení tří základních folklorních žánrů – mýtů, pověstí a pohádek, které jsou rozšířeny transkulturně a které jsou pravděpodobně antropologickými univerzáliemi, podává severoamerický folklorizující antropolog William R. Bascom (Bascom 1965).

² Pokud pomineme rané aplikované výzkumy severoamerických sociálních psychologů ze 40. let 20. století (Knapp 1944, Allport a Postman 1947), první výraznější práci akcentující přímý kauzální vztah současného folkloru a projevů společenské intolerance je sociologická monografie Edgara Morina, analyzující komplex antisemitských fám, které v létě roku 1969 zachvátily francouzské město Orléans (Morin 1971).

³ ISCLR - *The International Society for Contemporary Legend Research*, založená v roce 1988 v britském Sheffieldu, je nejvýznamnější mezinárodní vědeckou organizací zabývající se výzkumem současného folkloru. Vedle pravidelné publikační činnosti organizuje i každoroční mezinárodní konference zaměřené převážně na problematiku současných pověstí.

výzkumem současného folkloru (*Contemporary Legend a Foafale News*) a základní přehledové práce k tématu (Bennett a Smith 1993, 1996), byly přesně vymezeny termíny pro označování jednotlivých žánrů současného folkloru – především *současné pověsti* (*contemporary legend*) namísto v médiích oblíbené *městské pověsti* (*urban legend*) či starších termínů jako *městská pověrečná povídka* (*urban belief tale*) a *pověst-fáma* (*rumor legend*) (Janeček 2007a: 306-310), a precizována jejich žánrová charakteristika. Postupují i práce na vytvoření mezinárodního katalogu těchto vyprávění (Janeček 2007a:307-308), přičemž za hlavní přínos folkloristického diskurzu je vedle klasifikačních bádání nutné považovat především snahu o vytvoření *stabilní publikační základny pro výzkum soudobého folkloru*, která je – na rozdíl od snah ostatních dílčích oborů – charakteristická svou až překvapivou teoretickou a metodologickou otevřeností.⁴

Jistým negativem folkloristického diskurzu, který se týká především některých proudů kontinentální slovesné folkloristiky, je na druhou stranu určitý tradicionalismus této disciplíny, která tyto slovesné formy odmítá považovat za hodny seriózního studia, ať už pro svou historizující fixaci na rurální, čistě orální podání (současný folklor je totiž obvykle výrazně urbánní a multimediální) či je díky příliš rigidní aplikaci literárněvědné metodologie považuje za pouhý protofolklor či efemérní komplex jevů typických pouze pro moderní společnost (Petzoldt 1999:147-152).

Literární věda: eliptická zápleтка vs. historismus

Literárněvědný přístup, sociálními vědami často kritizovaný pro zaobírání se pouhými holými texty bez přihlídnutí k jejich performačnímu, sociálnímu či kulturnímu kontextu (Salzmann 1997:170), má v případě výzkumu současného folkloru určitá specifická pozitiva. Právě koncentrace na vlastnosti samotného textu totiž badatelům pracujícím filologickými metodami umožňuje odhalit distinktivní rysy strukturální poetiky soudobého folkloru, díky kterým jej můžeme snáze odlišit od tradičních mýtů, pověstí a pohádek. Právě to se podařilo například Danielu R. Barnesovi, který za jeden z nejtypičtějších rysů současného folkloru označil *eliptickou zápletku*. *Tento typ strukturování narativu udržuje po dobu vyprávění před posluchači v tajnosti klíčové informace a nečekaně je odhaluje až v samotném závěru příběhu, což posluchače donutí k retrospektivnímu zhodnocení děje a smyslu celého vyprávění*. Tento postup strukturace narativu je poměrně recentní (souvisí se vznikem moderní literární povídky v 19. století) a spíše než pro tradiční folklor je typický pro populární literaturu (detektivní román, filmový thriller), což demonstruje značný vliv populární a masové kultury na vypravěčské techniky soudobého folkloru. Současné pověsti jsou tak dle Barnese „mini-detektivkami“, jejichž aktéři a další dějotvorné prvky své funkce – na rozdíl od tradičních pohádek analyzovaných Vladimírem Jakovlevičem Proppem (Propp 1999) – zastírají a které vedle „zjevné zápletky“ obsahují i „skrytou, skutečnou zápletku“ osvětlující jejich děj: „Posluchač tradičních pohádek celou dobu ví, že je to trickster, kdo krade máslo ze sklepa, nebo že se vlk převlékl za babičku, protože jde v obou případech o otevřeně vyjádřený, zjevný prvek zápletky. Oklamání a překvapení mohou být maximálně ostatní aktéři děje – jiná zvířata nebo Červená karkulka, ale nikoli posluchač.

⁴ Vedle slovesných folkloristů a etnologů patří k přispěvatelům nejen literární historici, kulturní antropologové, psychologové a sociologové, ale i mediální či filmoví vědci nebo odborníci z oblasti kulturních studií (příklad zajímavé monografie z této oblasti viz Koven 2008).

V městské pověsti je ale zápleтка překvapenému posluchači odhalena až v tom nejdramatičtějším momentu, podobně a se stejným emocionálním účinkem jako pointa anekdoty.“ (Barnes 1996:4-5)

Za určité negativum literárněvědných přístupů k současnému folkloru lze na druhou stranu označit výše zmíněný malý zájem o analýzu *kontextu* folklorních vyprávění; redukcionismus tohoto typu, spojený s důrazem na studium čistě historického materiálu, pak může vést k neopodstatněným tvrzením typu, že *tradiční pohádky jsou jako vyprávění daleko bohatší a významnější než jakýkoli typ pověstí* (Lüthi 1976:25). Toto tvrzení je totiž založeno čistě na textech samotných, a to ještě navíc na textech historických; v situaci současného světa, kde pohádky ve většině světových kultur plní pouhé sekundární funkce (především funkci inspiračního zdroje pro populární kulturu), jsou to totiž především současné pověsti a další „moderní“ folklorní narativy, které zažívají nebývalý rozkvět a pronikají takřka do všech myslitelných aspektů sociální komunikace (Lindahl 1996:xi).

Antropologie: narativní univerzálie vs. terminologická konfúznost

Sociální antropologie ze své povahy společenské vědy klade logicky větší důraz na sociální kontext folklorních vyprávění než humanitní vědy, jako je slovesná folkloristika či literární věda (Bascom 1953). Antropologická studia k folkloristickým bádáním plodně přispívala především v obdobích popularity mytologických studií na přelomu 19. a 20. století a obliby strukturalistických teorií Clauda Lévi-Strausse v 60. až 80. letech 20. století; pozoruhodný je ale například i fakt, že zřejmě nejspokojivější odpověď na věčná tázání po narativních univerzáliích společných celému lidstvu poněkud překvapivě nezodpověděli komparativní folkloristé vytvářející monumentální mezinárodní katalogy vyprávění (Thompson 1955-1958, Uther 2004), ale kulturní antropolog Clyde Kluckhohn, který za *antropologickou konstantu folkloru celého lidstva označil komplex představ o nebezpečných čarodějnicích/čarodějnících zrozených z incestu nebo provádějících incestní svazky, působících skrytě uvnitř lidské společnosti a škodících pomocí magického sesílání nemocí a neštěstí* (Kluckhohn 1959).

Výzkum současného folkloru je na druhou stranu pro antropologii problematický především díky jejímu občasnému dogmatickému lpění na některých základních principech západní podoby této disciplíny, jako je především radikální podoba kulturního relativismu a Malinowskim vytvořená (a Turnerem kanonizovaná) autoritativní představa o neoddělitelnosti a bezprostřední souvislosti mýtu a rituálu. Doktrína extrémního kulturního relativismu je pro studium soudobého folkloru relativně nevhodná především díky faktu, že současné folklorní formy se dle jasné výpovědi „tvrdých“ etnografických dat šíří zcela transkulturně, a přitom si v jednotlivých kulturách zachovávají identické sociální funkce s minimem kulturních odlišností⁵.

⁵ Příkladem takové transkulturní folklorní formy mohou být např. představy o „černých sanitkách“, záhadných vozech unášejících nevinné oběti za účelem krádeže jejich orgánů, které se šíří transnacionálně prakticky na všech kontinentech včetně Afriky a Austrálie (Bowie 2008:302-303, Janeček 2007b:65-66, White 2005).

Další metodologický problém pak představuje určitá terminologická konfúznost, jež je pro zacházení antropologů s folklorními útvary typická. Antropologové – s čestnou výjimkou folklorizujících kulturních antropologů (např. William R. Bascom, Mark Glazer, Véronique Champion-Vincent) – totiž obvykle tendují k chybnému označování všech folklorních žánrů za mýty.⁶ Tato terminologická konfúznost je pak ale v případě výzkumů současného folkloru v přímém rozporu s výše zmíněnou autoritativní představou antropologů o neoddělitelnosti mýtu a rituálu – pokud jsou totiž soudobé folklorní formy dle antropologů skutečně mýty, kde jsou pak jejich rituální situace? Tyto příběhy jsou totiž v drtivé většině kultur zcela zbaveny jakékoli sakrality či liminality a jak jejich texty, tak i jejich performance jsou obvykle zcela profánního rázu. Ještě nešťastnější variantu tohoto přístupu představují pak ty antropologické studie, ve kterých jsou folklorní fenomény považovány za pouhý teoreticky nereflektovaný surový materiál pro „výrobu“ etnografií, přičemž je zcela ignorován jejich kulturní a sociální význam⁷, který, jak ukazují například nativní interpretace fungování nemocí přispívající k masovému šíření viru HIV (nejen) v Africe (Bowie 2008:324, Goldstein 2004), je leckdy velmi lehkomyšlně zanedbávat.

Sociologie: klasifikace a kvantitativní výzkumy

Podobnou terminologickou konfúzností jako antropologie trpí někdy i sociologické, popřípadě sociálně-psychologické studie zabývající se současným folklorem (Janeček 2007a:318); na rozdíl od antropologů, preferujících poněkud neukotvený pojem *mýtus*, ale sociologové, kteří pro soudobé folklorní formy používají svůj obecný pojem *fáma* (*rumour*), mají většinou poměrně jasno, co si pod tímto termínem představit, neboť moderní sociologie provádí seriózní výzkum fám již od 60. let 20. století.⁸ Na základě četných kvantitativních, ale i kvalitativních výzkumů soudobého folklorního materiálu tak sociologové a sociální psychologové přišli s celou řadou zajímavých teorií, díky kterým patří tyto vědy – vedle slovesné folkloristiky a psychoanalýzy – k těm disciplínám, které k výzkumu současného folkloru přispívají zřejmě nejplodněji. Z celé řady podnětných sociologických postřehů k soudobému folkloru je možné zmínit například *klasifikace a kvantitativní rozdělení procentuálního rozložení jednotlivých typů fám v současné společnosti* – dnes již klasická Knappova klasifikace fám dělí tyto narativy na tři základní typy:

⁶ Tento fakt vyplývá především z *path dependency*, antropologické disciplíny, původně zaměřené pouze na výzkum nativních společností (i ty ale měly a mají nejen mýty, ale i pohádky, pověsti, anekdoty, přísloví a další folklorní žánry s mnohdy zcela odlišnými sociálními funkcemi, jak si jako jeden z posledních pravidelně všiml ještě Bronislaw Malinowski [Malinowski 1999]). Obzvláště nešťastný soudobý příklad tohoto konfúzního přístupu představuje např. kapitola o mýtu v jinak pozoruhodné učebnici *Antropologie náboženství* od Fiony Bowie (Bowie 2008:271-307), která eklekticky uvádí různé definice tohoto fenoménu, přičemž pro příklady až příliš často sahá do publikací na hranici populární kultury (Joseph Campbell, Jan H. Brunvand) a v případě sekce o „urbánních mýtech“ prakticky ignoruje dosavadní výsledky transdisciplinárních výzkumů tohoto fenoménu. Signifikantní je i fakt, že jen minimum standardních úvodů do antropologie obsahuje větší množství informací o folkloru (i v případě výše zmiňované publikace si zařazení kapitoly o „mýtech“ do druhého vydání knihy vyžádaly až připomínky čtenářů [Bowie 2008:8]) – čestnou výjimku tvoří např. Rosman a Rubel (1995:213-227).

⁷ *Etnograf v drtivé většině případů sbírá terénní data různé povahy, od oficiálních dokumentů po soukromé fotografie, od formalizovaných rozhovorů po „drby“* (zvýraznění P. J.) (Ghosh, Grygar a Skovajsa 2007:9).

⁸ K základním sociologickým přehledovým pracím o fámě patří Rosnow-Fine 1976 a Shibutani 1966.

vzdušné zámky („*pipe dreams*“), hrůzostrašné fámy (*bogies*) a rozdělující fámy (*wedge-drivers*). První typ fám odráží naděje a pozitivní přání kolektivu (např. *ekonomická krize již brzy skončí*), druhý odráží kolektivní obavy a strach (např. *ekonomická krize způsobí velký nárůst nezaměstnanosti v místě mého bydliště*), třetí, v sociálně neklidných situacích zdaleka nejčastější typ, rozděluje obyvatelstvo na skupiny a hledá viníky současného negativního stavu v podobě obětního beránka (např. *viníkem současné ekonomické krize jsou bankéři z Wall Street*). Knappův výzkum prováděný v USA během druhé světové války zjistil, že 65 % fám bylo rozdělujících (zaměřených proti Židům či evropským a japonským přistěhovalcům), 25 % hrůzostrašných a pouhá 2 % vzdušné zámky (Knapp 1944). Převahu rozdělujících a hrůzostrašných fám v období společenského neklidu ukazují i soudobé výzkumy fám kolujících při současných náboženských konfliktech v Indii (Kakar 2005) a k podobným číslům dospěli nakonec i francouzští sociologové, podle kterých v současné společnosti převládají *negativní fámy (noir)* nad těmi *pozitivními (rose)* v poměru 9:1 (Renard 2005:223). Z oblasti kvalitativní sociologie je možné zmínit například brilantní analýzy *obchodních pověstí (mercantile legends)* z pera severoamerického sociologa Garyho Alana Fina, které podle něj svým akcentem na *svět obchodu, marketingu a služeb* představují – vedle erotických a sexuálních témat – nejvýznamnější folklorní fenomén současnosti a které v ústní i mediální komunikaci fungují podle jasně vysledovatelných diseminačních principů.⁹

⁹ Především pomocí tzv. *Goliášova efektu*, spočívajícího v tendenci obchodních pověstí soustřeďovat se na ty největší a nejznámější firmy a výrobky dle následujících pravidel: 1. Firma nebo výrobek s největším podílem na trhu v dané oblasti je zmiňována ve více verzích dané individuální obchodní pověsti, než by to odpovídalo jejímu skutečnému podílu na trhu, 2. Firma nebo výrobek s největším podílem na trhu v dané oblasti je zmiňována ve více individuálních konkrétních obchodních pověstech, než by to odpovídalo jejímu skutečnému podílu na trhu, a 3. Obchodní pověsti vykazují v průběhu času jasnou tendenci se přesouvat od malých a neznámých firem (nebo výrobků) k větším a známějším firmám (nebo výrobkům) (Fine 1992:142-143).

Bibliografie

- ALLPORT, G. W. a L. POSTMAN 1947. *The Psychology of Rumor*. New York: Henry Holt.
- BARNES, D. R. 1996. „Interpreting Urban Legends,“ in *Contemporary Legend. A Reader*. Eds. G. Bennett a P. Smith. New York – London: Garland Publishing.
- BASCOM, W. R. 1965. The Forms of Folklore: Prose Narratives. *Journal of American Folklore* 78: 3 – 20.
- BASCOM, W. R. 1953. Folklore and Anthropology. *Journal of American Folklore* 66: 283-290.
- BENDIX, R. 1997. *In Search of Authenticity. Formation of Folklore Studies*. Madison: University of Wisconsin Press.
- BENNETT, G. a P. SMITH Eds. 1996. *Contemporary Legend. A Reader*. New York – London: Garland Publishing.
- BENNETT, G. a P. SMITH Eds. 1993. *Contemporary Legend. A Folklore Bibliography*. New York – London: Garland Publishing.
- BOWIE, F. 2008. *Antropologie náboženství*. Praha: Portál.
- DUNDES, A. 1999. *International Folkloristics. Classic Contributions by the Founders of Folklore*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.
- FINE, G. A. 2005. „Rumor Matters: An Introductory Essay,“ in *Rumor Mills. The Social Impact of Rumor and Legend*. Eds. G. A. Fine, V. Champion-Vincent a C. Heath. New Brunswick: Transaction Publisher.
- FINE, G. A. 1992. *Manufacturing Tales. Sex and Money in Contemporary Legends*. Knoxville: The University of Tennessee Press.
- GHOSH, Y. A., J. GRYGAR a M. SKOVAJSA 2007. Zaostřeno na etnografický výzkum. Úvodem k monotematickému číslu „Sociální antropologie v postsocialismu“. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 43(1):6-12.
- GOLDSTEIN, D. E. 2004. *Once Upon A Virus. AIDS Legends and Vernacular Risk Reception*. Logan: Utah State University Press.
- JANEČEK, P. 2007a. Současné pověsti a jejich výzkum v moderní folkloristice. *Český lid/Etnologický časopis* 94(3):305-322.
- JANEČEK, P. 2007b. „Současné pověsti a fámy: Orálně transmittovaná narativita v České republice v mezinárodním kontextu,“ in *Veselé tropy. Sborník textů z 2. mezinárodní konference Antropowebu v Plzni 27. – 28. 10. 2006*. Eds. Lenk, L. a M. Svoboda. Plzeň: Fakulta filozofická ZČU v Plzni.
- KAKAR, S. 2005. „Rumors and Religious Riots,“ in *Rumor Mills. The Social Impact of Rumor and Legend*. Eds. G. A. Fine, V. Champion-Vincent a C. Heath. New Brunswick: Transaction Publishers.
- KLUCKHOHN, C. 1959. Recurrent Themes in Myths and Mythmaking. *Daedalus. Journal of the American Academy of Arts and Sciences* 88:268-279.
- KNAPP, R. H. 1944. A Psychology of Rumor. *Public Opinion Quarterly* 8:23-37.
- KOVEN, M. J. 2008. *Film, Folklore and Urban Legends*. Lanham: The Scarecrow Press.
- LINDAHL, C. 1996. „Series Editor’s Preface,“ in *Contemporary Legend. A Reader*. Eds. G. Bennett a P. Smith. New York – London: Garland Publishing.
- LÜTHI, M. 1976. „Aspects of the Märchen and Legend,“ in *Folklore Genres*. Ed. D. BEN-AMOS. Austin: University of Texas Press.
- MALINOWSKI, B. K. 1999. „The Role of Myth in Life,“ in *Ritual and Belief. Readings in the Anthropology of Religion*. Ed. D. Hicks. New York: McGraw-Hill.

- ONG, W. J. 2006. *Technologizace slova. Mluvená a psaná řeč*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- PETZOLDT, L. 1999. *Einführung in die Sagenforschung*. Konstanz: Universitätsverlag Konstanz.
- PROPP, V. J. 1999. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Praha: H+H.
- RENARD, J.- B. 2005. „Negatory Rumors. From the Denial of Reality to Conspiracy Tudory,“ in *Rumor Mills. The Social Impact of Rumor and Legend*. Eds. G. A. Fine, V. Campion-Vincent a C. Heath. New Brunswick: Transaction Publishers.
- ROSMAN, A. a P. G. RUBEL 1995. *The Tapestry of Culture. An Introduction to Cultural Anthropology*. New York: McGraw-Hill.
- ROSNOW, R. L. a G. A. FINE 1976. *Rumor and Gossip. Social Psychology of Hearsay*. New York: Elsevier.
- SALZMANN, Z. 1997. *Jazyk, kultura a společnost. Úvod do lingvistické antropologie*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR.
- SHIBUTANI, T. 1966. *Improvised News. A Sociological Study of Rumor*. New York – Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company.
- SCHNEIDER, I. 2001. „Contemporary legends“ medzi mýtom a realitou. *Slovenský národopis* 49/2:163-172.
- THOMPSON, S. 1955–1958. *Motif-Index of Folk Literature. A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*. Copenhagen: Rosenkilde and Bagger.
- TOELKEN, B. 1979. *The Dynamics of Folklore*. Boston. Houghton-Mifflin.
- TURNER, V. 2004. *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press.
- UTHER, H. J. 2004. *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. Based on the System of Antti Aarne and Stith Thompson*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia.
- WHITE, L. 2005. „Social Construction and Social Consequences. Rumors and Evidence,“ in *Rumor Mills. The Social Impact of Rumor and Legend*. Eds. G. A. Fine, V. Campion-Vincent a C. Heath. New Brunswick: Transaction Publishers.